

Tapani Turkka (28.2.1951–25.6.2024) in memoriam

KARI PALONEN

Kollegani ja ystäväni Tapani Turkka oli epäilemättä omintakeisimpia suomalaisia politiikan tutkijoita. Hänellä oli oma akateeminen tyylinsä ja profiilinsa, jota ei ole aivan helppo ymmärtää, ei edes meidän aikalaisten, saati nuorempien kollegojen. Jäljittely olisi ollut mahdotonta.

Tapanin 60-vuotispäiväksi laaditun juhlakirjan *Muutosten aikoja* avaavassa artikkelissa Olavi Borg (2011) kuvaa erinomaisesti Tapani Turkan mukaantuloa Tampereella valtio-opin ”ammattikuntaan” 1970-luvulta vuonna 2000 hyväksytyyn väitöskirjaan asti. Tapani sekä oli että ei ollut 1970-lukulainen, kiinnostunut tuon ajan debateista mutta kuitenkin niiden ulkopuolella. Tapani ei tietääkseni koskaan ollut minkään puoluejärjestön jäsen, vaikka 1970-luvun Tampereen yliopiston yhteiskuntatieteellisessä sitoutumisen paine saattoi tiedekunnassa olla vielä kovempi kuin muualla.

Tapanin akateeminen ura alkoi tutkimusavustajana eri projekteissa Tampereen yliopistossa. Hänen pro gradu -työnsä otsikko oli ”Parlamentaarisen hallitusjärjestelmän muotoutumisesta Suomessa”, ja se ulottui pitkälle 1800-lukuun siten, että Leo Mechelin oli keskeinen henkilö. Se on julkaistu Tampereen Poliitiikan tutkimuksen laitoksen sarjassa.

Olavi luonnehti osuvasti Tapania perfektionistiksi. Vielä 1980-luvulla tällainen asenne oli yhdistettävissä akateemisen maailman käytäntöihin, mutta ei enää 1990-luvulla (Borg 2011). Osa tätä perfektionismia oli se, että aikanaan käyttämäni jaottelun mukaan Tapani kuului ”päässä ajattelijoihin”, jotka eivät kirjoita mitään ennen kuin he ovat ajatelleet ajatuksen valmiiksi ja myös formuleineet sen etukäteen kynällä paperille. Itse kuulun vastatyyppiin, ”koneella ajattelijoihin”, jotka kirjoittavat jatkuvasti – latinaksi *nulla dies sine linea* – ja joiden on koko ajan työstettävä teksteistä uusia versiota, korjattava yksityiskohtia ja niin edelleen. Silti meidän on helpompi jossakin vaiheessa päättää, että juttu on nyt ”valmis” kuin Tapanin tyylisten perfektionistien.

Valtio-opin tieteenalalle vakiintui 1970-luvun lopulla dissidenttiryhmä (Ilmari Susiluoto *primus motorina*, Erkki Berndtson, Sakari Hänninen ja minä), johon väljästi liittyi nuorempia kollegoja eri laitoksilta kuten Tapani ja Matti Wiberg. Sen ansiosta tieteenalalle muodostui ainakin jonkinlainen käsitys siitä, miten erilaista ”politiikan tutkimus” saattoi olla.

Parlamentarismien tutkiminen ei ollut erityisen muodikasta 1980- ja 1990-luvuilla. Sitä pidettiin traditionaalisenä alana, joka nojasi ”ahtaaseen politiikkakäsitykseen”, Jan-Magnus Janssonin *Politiikan teorian* (1970) käsiteparin mielessä. Silti traditionaalinenkin parlamenttitutkimus à la Jaakko Nousiainen oli mielenkiintoisempaa kuin policy-analyysi tai äänestyskäyttäytymisen tutkimus. Tapanin parlamenttitutkimus otti kuitenkin 1700-luvun Englantiin ja osin Ruotsiinkin suuntautuessaan eräänlaisen brechttiläisen *Verfremdungseffektin* parlamentarismien oppikirjatulkintoihin.

Toimin vuonna 1983 Tapanin lisensiaatin työn *Sandysin esitys* tarkastajana. Hän oli siirtynyt suomalaisesta brittiläisen parlamentarismien tutkimukseen, tarkemmin sanoen Samuel Sandysin

alahuoneessa vuonna 1741 tekemään nykykielellä sanoen epäluottamuslause-esitykseen Robert Walpolen hallitukselle. Uutta esityksessä oli, että perusteet epäluottamukselle olivat puhtaasti poliittiseen tarkoituksenmukaisuuteen eivätkä laillisuuteen vetoavia. Toisin sanoen Tapani oli identifioinut sen retorisen siirron ja poliittisen kontekstin, josta nykyisin keskeinen kriteeri parlamentaariselle hallitukselle oli saanut alkunsa.

Kun Tapani tuli vuoden 1998 elokuussa akatemiaprofessorini projektiin, saimme Olavin kanssa hänet suostumaan siihen, että hän kirjoittaa projektissa ensin väitöskirjaksi uuden version lisensiaattityöstään. Työn (Turkka 2000) otsikko pysyi lähes samana, mutta muistelen kirjoittaneeni esitarkastuslausuntooni, että tulkinta oli muuttunut. Kun lisensiaattityössään Tapani tavallaan legitimoii Sandysin ja oppositiossa olleiden *whigien* kantaa, hänen perusteellinen syventymisensä John Locken poliittiseen ajatteluun johti tulkintaan, jossa hän ymmärsi myös vastapuolta. Toisin sanoen väitöskirjassaan Tapani analysoi Sandysin esittämää epäluottamuslausetta ja pääministeri Robert Walpolen vastausta kahden vastakkaisen mutta yhtä mahdollisen Locke-tulkinnan kautta – Tapanin termein Locken ”opin” ja Locken ajattelun ”toteutuman” perspektiiveistä. Työn revisioitu englanninkielinen versio julkaistiin vuonna 2007 Hubertus Buchsteinin toimittamassa Nomos Verlagin kirjasarjassa otsikolla *Origins of Parliamentarism*, jota alan specialistit siteeraavat. Sandysin esitystä pidetään nykytutkimuksessa yhtenä niistä käännteistä, jotka mahdollistivat parlamentaarisen hallituksen 1700-luvun Englannissa (ks. esim. Selinger 2019, 38).

Erotukseksi sovinnaisesta parlamentarismien tutkimuksesta Tapanin inspiraation lähteenä oli myös se poliittisen ajattelun tutkimuksen uudelleenajattelu, jota edustivat John Pocock ja Quentin Skinner sekä Locke-tutkijat Peter Laslett ja John Dunn, tuolloin usein ”revisionistiseksi koulukunnaksi” kutsutut Cambridge-taustaiset tutkijat. Vuoden 1980 paikkeilla myös jotkut suomalaiset tutkijat, kuten Markku Hyrkkänen, Tapani ja minä, aloimme kiinnostua noista ajattelijoista. Lontoon tutkimusperiodillaan Tapani ehti vielä pitämään muutaman palaverin Peter Laslettin kanssa vähän ennen tämän kuolemaa, mutta otti Locke-tulkintansa kautta myös etäisyyttä ”cambridgelaisiin” kokoelmassa *Laslett and Beyond. John Locke’s Two Treatises of Government Revisited* (2004).

Richard Rorty satoi termin ”rhetorical turn” alkuperän Iowan yliopistossa vuonna 1984 pidettyyn konferenssiin (ks. Simons toim. 1990, vii). 1980-luvun lopulta lähtien retoriikkapuhe ulottui myös suomalaiseen keskusteluun, kuten Hilikka Summan, Matti Hyvärisen, Marja Keräsen ja Kyösti Pekosen kirjoituksiin (ks. Palonen ja Summa toim. 1996). Locke-tutkijana Tapani säilytti tietyn varauksellisuuden retoriikkaa kohtaan, mutta kansainvälisen keskustelun innoittamana hän ryhtyi pohtimaan myös mahdollista retorista tulkintaa Locken *Second Treatisesta* (ks. Turkka 2004, 93–110). Hän kirjoitti aiheesta myös tutkimussuunnitelman Suomen Akatemialle, joka muistaakseni sai arvioijilta maksimipisteet, mutta akatemiaturkijan virkaa Tapani ei saanut.

Projekteihini mukaan tullessaan Tapanin aktivoitui käymään säännöllisemmin konferensseissa (ECPR, IPSA, NOPSA, History of Concepts Group) sekä omien projektieni tilaisuuksissa samoin kuin José María Rosalesin (Málaga) järjestämässä workshoppeissa. Lisäksi Tapani teki lyhyehköjä tutkimusvierailuja Lontooseen, Greifswaldiin, Cambridgeen ja Freiburgiin.

2000-luvun puolella Tapani orientoitui tutkimuksessaan oikeuden ja politiikan suhteiden uuteen tulkintaan. Taustana hänellä oli tietyt sekä angloamerikkalaisessa että saksalaisessa debatisa esiin nousseet ”konstitutionalismiksi” kutsutut näkemykset ja niiden käyttö ei-valtiollisessa

kontekstissa. Ne merkitsivät monille tulkitsijoille parlamentin valtaoikeuksien kaventamista, ja tältä kannalta Tapani katsoi, että Suomen vuoden 2000 perustuslaki merkitsi pikemminkin politiikan oikeudellistumista, perustuslain ja ihmisoikeuksien käsittämistä parlamentin valtaa etukäteen rajaaviksi käsitteeksi, kuin parlamentarismien vahvistumista (Turkka 2005). Tapani toi Locke-tulkintansa tähänkin keskusteluun.

Tapanilla oli tavoitteena kirjoittaa kirja Saksan liittotasavallan perustuslakituomioistuimen (*Bundesverfassungsgericht*) EU:n Lissabonin sopimusta koskevasta päätöksestä vuodelta 2009, jolla Euroopan unionin valta suhteessa Saksan perustuslakiin (*Grundgesetz*) nähtiin rajalliseksi (Bundesverfassungsgericht 2009). Jos Britannialle Eurooppa-oikeus merkitsi kansallisen suverenisuuden rajoittamista, Saksan perustuslakituomioistuin tulkitsi EU:n ylivaltiollisen luonteen rajalliseksi. Tapanin tarkoitus oli kriittisesti arvioida tuomioistuimen argumentointia, mutta tutkimusrahoituksen päättyminen jätti laajemman hankkeen ”pöytälaatikkoon”.

Alan keskustelussa oli ja on kyseenalaisia oletuksia, jotka nojaavat tulkintoihin oikeuden ja politiikan näkemisestä vastakkaisina sektoreina. Kohteesta riippumatta politiikkaa toimintana tarkasteltaessa oikeusvaltio itsessään ymmärretään poliittiseksi periaatteeksi, jonka vahvistamiseksi perustuslakivaliokunta Suomessa on eduskunnan kokoonpanosta riippumatta näihin päiviin asti suuntautunut. On tavallista nähdä EU-oikeuden ylivaltiollinen luonne jäsenmaiden parlamenttien vallan rajoituksena, toisin sanoen integraation tulkintaa tuomioistuinten ja toimeenpanovallan vahvistumisena parlamentin kustannuksella. Nämä tulkinnat sulkevat pois mahdollisuuden ylivaltiollisen parlamentaarisen hallituksen muodostamiseen, mitä niin sanottu Ad Hoc Assembly esitti perustuslakiluonnoksessaan Euroopan poliittiselle yhteisölle jo vuonna 1953 (ks. Palonen 2024).

* * *

Täydennän tätä pelkistystäni Tapanin intellektuaalisesta biografiasta muutamilla huomioilla yhteisestä aikalaiskokemuksestamme, joka teki hänestä itselleni säännöllisen keskustelukumppanin.

En muista Tapanin kertaakaan esiintyneen ”mediassa”. Tämä ei ollut niinkään tulosta tietoisesta allergiasta julkisia esiintymisiä kohtaan, vaan siitä, että ”media” ei tuntenut Tapanin tutkimuksia, vaikka hänet tunnettiin mielenkiintoisena ja selkeänä opettajana ja luennoitsijana. Tapanin tutkimusten ja luentojen aiheet eivät olleet esoteerisia, vaan hän seurasi kiinteästi kotimaista ja eurooppalaista päivänpolitiikkaa ja käytti esimerkkejä siitä opetuksessa ja esitelmissä. Puhelinkeskusteluissamme päivänpolitiikka oli säännöllisesti lähtökohta: soitin Tapanille, kun halusin ajatella ääneen ajankohtaisista poliittisista kysymyksistä.

Pari esimerkkiä aikalaisuudesta. Kun joskus vuosituhannen vaihteen tienoilla mainitsin hänelle Annabel Pattersonin kirjasta, Tapanin reaktio oli ”siis niin kuin Floyd Patterson?” Meille 1960-luvun koulupojille Floyd Patterson oli tuttu nimi: hän voitti uusintaottelussa nyrkkeilyn raskaan sarjan mestaruuden takaisin Ingemar Johanssonilta. Samoin olimme molemmat nähneet televisiosta reaaliajassa niin sanotun Wembley-maalin, eli Geoff Hurstin ylärimasta pompanneen laukauksen, jolla Englanti siirtyi vuoden 1966 MM-finaalin jatkoajalla 3–2 johtoon Länsi-Saksaa vastaan sen jälkeen, kun neuvostoliittolainen linjatuomari Tofiq Bahramov oli tulkinnut tilanteen maaliksi. Jalkapallo oli päivänpolitiikan ohella vakio keskusteluaiheemme, vaikka emme nähneet yhdessä kuin Suomi–Ukraina-ottelun Ratinassa vuonna 2017.

Auton ja maaseudun yhteenkuuluvuus oletetaan nykyisin itsestään selväksi. Politologien ”ammattikunnassa” on kuitenkin ollut lukuisia maaseudulta lähteneitä henkilöitä, jotka ovat tulleet hyvin toimeen ilman autoa ja ajokorttia, kuten Ilkka Heiskanen, Raimo Väyrynen, Tapani ja minä. Tapanin säännölliset matkat Pihtiputaalle junalla ja linja-autolla vaativat toisinaan tiettyä kekseliäisyyttä.

Onnistuin myös saamaan Tapanin mukaan parille pitkälle junamatkalle. Matkustimme Interraililla VAKAVAN tutkijakurssille Ateenan Suomi-instituuttiin vuonna 2002. Tapani tuli Suomesta ja minä Berliinistä Hampuriin, siitä Müncheniin, yöjunalla Budapestiin. Sieltä seuras kahden yön matka makuuvaunussa Bukarestin kautta Thessalonikiin, josta junalla Ateenaan. Paluu junalla Ateenasta Patraasiin, josta laivalla Bariin, sieltä junalla Roomaan, edelleen Nizzaan, Pariisiin, Frankfurtiin, sieltä välillä Heidelbergiin, jatkaen Frankfurtista yöjunalla Kööpenhaminaan, edelleen Tukholmaan ja sieltä laivalla Turkuun. Toinen yhteinen Interrail-reissu suuntautui kymmenen vuotta myöhemmin José María Rosalesin projektin workshopiin San Sebastianiin. Kuljimme junalla reittiä Tukholma–Kööpenhamina–Hampuri–Münster–Rhein–Schiphol–Pariisi–Hendaye–San Sebastián, yöpyen Münsterissä ja Pariisissa. Paluumatkalla kuljimme yhdessä osuuden San Sebastián–Hendaye–Bordeaux–Strasbourg–Frankfurt, jonka jälkeen Tapani lähti Suomeen ja minä jäin vielä juniin. Puhetta riitti, mutta ei Tapanista samantaista junanomadia tullut kuin minä.

Ajan mittaan jotkut omat kokemuksemme alkoivat ”vanhentua”. Olimme olleet lukiossa kielilinjalalla, lukeneet pitkän saksan ja lyhyen latinan. 1990-luvulla englanniksi julkaiseminen tuli pakolliseksi osaksi agenda ja karriääriä. Itse kirjoitin pohjatekstin, jonka kielentarkastaja muokkasi niin kielioppia, sanastoa kuin saksalaisia lauserakenteita purkaen. Tapani perfektionistina kirjoitti pitkään pohjaversioiden suomeksi ja käännätti sen natiivilla, mikä oli hitaampi ja kalliimpi ratkaisu. Tapani osasi englantia ainakin yhtä hyvin kuin minä, mutta halusi julkaisuisaan ylittää *lingua franca* -englannin tason, johon olen ollut itse tyytyväinen.

Oman ajattelun kokeminen ”vanhanaikaiseksi” saattaa helposti johtaa nostalgiaan ja reaktiivisen retoriikkaan (Hirschman 1991). Tästä ei Tapanin suhteen ollut pelkoa. Kun kaikkia vanhoja tekstejä ja debatteja ei koskaan digitalisoitane, oppineisuus edellyttää paperiversioiden lukemista ja muita 1970- ja 1980-luvulla opittuja akateemisia pätevyyyksiä, joihin Tapanin varhaiset työt Sandysin esityksestä ja sen vastaanotosta nojasivat. Toisin sanoen Internetiä edeltävän ajan tutkimus- ja opetusikäntöjen hallitseminen laajentaa nykyisin tutkijain käytössä olevaa repertoaria sen suhteen, miten kulloinkin tehdä tutkimusta. Tapanin töitä kannattaa lukea esimerkkeinä siitä, miten vanhemmat ja uudemmat tutkimuksenteon kerrostumat ovat yhtäaikaan läsnä.

LÄHTEET

- Borg, Olavi. 2011. Nuori Tapani Turkka. Teoksessa Pertti Lappalainen, Suvi Soininen ja Tarja Seppä (toim.) *Muutosten aikoja. Juhlakirja Tapani Turkalle*, 7–10. Jyväskylä: SoPhi.
- Bundesverfassungsgericht. 2009. BVerfG, Urteil des Zweiten Senats vom 30. Juni 2009 - 2 BvE 2/08 -, Rn. 1-421, https://www.bverfg.de/e/es20090630_2bve000208.html

- Hirschman, Albert O. 1991. *The Rhetoric of Reaction*. Princeton: Princeton University Press.
- Jansson, Jan-Magnus 1970 [1969]. *Politiikan teoria* (suom. Aira Kalela). Helsinki: Tammi.
- Lappalainen, Pertti, Suvi Soinen ja Tarja Seppä (toim.). 2011. *Muutosten aikoja. Juhlakirja Tapani Turkalle*. Jyväskylä: SoPhi.
- Palonen, Kari. 2024. *At the Origins of Parliamentary Europe. Supranational parliamentary government in debates of the Ad Hoc Assembly for the European Political Community in 1952–1953*. Leverkusen: Barbara Budrich.
- Palonen, Kari ja Hilikka Summa (toim.). 1996. *Pelkkää retoriikkaa. Tieteen ja politiikan retoriikat*. Tampere: Vastapaino.
- Simons, Herbert W. (toim.). 1990. *The Rhetorical Turn. Invention and persuasion in the conduct of inquiry*. Chicago: University of Chicago Press.
- Turkka, Tapani. 1978. *Parlamentaarisen hallitusjärjestelmän muotoutumisesta Suomessa*. Tutkimuksia / Tampereen yliopisto, Poliitiikan tutkimuksen laitos.
- Turkka, Tapani. 1983. *Parlamentarismien mahdollisuudesta: valtio-opillinen tutkimus Samuel Sandyn ehdotuksesta Sir Robert Walpolen virasta vapauttamiseksi*. Lisensiaatin tutkielma: Tampereen yliopisto, valtio-oppi.
- Turkka, Tapani. 2000. *Sandysin esitys. Tutkimus parlamentarismien lähtökohdasta*. Väitöskirja. Tampereen yliopisto.
- Turkka, Tapani. 2004. *Laslett and Beyond: John Locke's 'Two Treatises of Government' revisited*. Tampereen yliopisto, Poliitiikan tutkimuksen laitos. *Studia politica Tamperensis*.
- Turkka, Tapani. 2005. Suomen perustuslaki ja Locken oppi, *Politiikka* 47, 155–163.

KIRJOITTAJATIEDOT

KARI PALONEN

Professori, emeritus
Jyväskylän yliopisto
kari.i.palonen@jyu.fi